ESTUDI DE LA CULTURA MATERIAL DEL CAU D'EN CALVET

ASSUMPCIÓ TOLEDO
JOSEP MANUEL RUEDA

La ceràmica

A partir dels fragments ceràmics provinents del cau d'en Calvet s'han pogut reconstruir quatre vasos que es troben exposats a les vitrines del Museu del Montgrí i del Baix Ter, mentre que als seus magatzems, a més a més, es conserven una seixantena de fragments ceràmics, dels quals 51 són informes, llisos i amb les mateixes característiques, pel que fa a tipus d'acabat, desgreixant, gruix i color, que els vasos reconstruïts. D'altres tenen forma i donen una idea clara dels vasos als quals pertanyien. Després de l'anàlisi morfològica dels fragments ceràmics, podem dir que ens trobem davant d'un conjunt format per un mínim d'onze vasos.

Tot seguit passem a descriure les formes ceràmiques:

–Vas cilíndric de fons convex amb mugró (2 ?) semicircular de suspenció. Les superfícies interior i exterior presenten un acabat fet amb espàtula. Les parets del vas tenen un gruix de 7,2 mm, el diàmetre de la vora és de 13 cm i l'alçada del vas és de 12,5 cm (fig. 12.1).

–Tassa amb carena a mitja alçada i fons convex. Presenta la superfície exterior amb un acabat fet amb espàtula, mentre que la superfície interior és polida. El gruix de les parets és de 7 mm, el diàmetre de la tassa és de 15,5 cm i l'alçada és de 8 cm (fig. 12.2).

–Bol subesfèric. Tant la superfície interior com l'exterior són polides. El gruix de les parets és de 5,6 mm, el diàmetre de la vora és de 10 cm i l'alçada del vas és de 6,5 cm (fig. 13.2).

–Bol hemisfèric. Presenta les superfícies exterior i interior polides. El gruix de les parets és de 4 mm, el diàmetre de la vora és d'11 cm i l'alçada del vas és de 5 cm, (fig. 13.1).

–Fragment de vora d'un vas globular amb vora lleugerament exvasada, probablement de fons convex. Les superfícies exterior i

interior apareixen polides. El diàmetre de la vora és de 14 cm, mentre que el gruix de les parets és de 6 mm (fig. 13.3).

–Bol subesfèric. Les superfícies exterior i interior són polides. El diàmetre de la vora fa 8,5 cm i l'alçada del vas és de 5,5 cm (fig. 14.1).

–Fragment de vora d'un vas amb parets rectes i probable fons convex. Les superfícies exterior i interior són polides. El diàmetre de la vora és de 10 cm i el gruix de les parets és de 5 mm (fig. 14.2).

–Fragment d'un bol hemisfèric amb un mugronet circular aplicat. Desconeixem el nombre de mugronets que tenia. Les superfícies interior i exterior són polides. El diàmetre del vas és d'11,8 cm i el gruix de les parets és de 5 mm (fig. 14.3).

–Base d'una tassa amb la carena baixa. Les superfícies interior i exterior són polides. El diàmetre de la base fa uns 6 cm, mentre que la carena és d'11 cm i el gruix de les parets és de 6 mm (fig. 14.4).

Set d'aquests nou vasos descrits foren cuits en un foc oxidant –és a dir, durant la cocció entrà oxigen– amb la qual cosa es produí una ceràmica amb superfícies de color vermell-marronós, de vegades amb taques grises. En dos casos, els vasos representats a les figures 13.2 i 14.2, s'utilitzà un foc reductor,–és a dir, es controlà l'absència d'oxigen durant la cocció– i es produí una ceràmica de superfícies de color gris-negre.

El desgreixant que fou barrejat amb l'argila per impedir la fractura dels vasos en el procés de cocció, quan es produís la pèrdua d'aigua continguda en l'argila i la conseqüent reducció del volum del vas, està format per grans de quars, feldespat i mica. En alguns casos aquests grans són de mida irregular mentre que en altres són de mida regular (en el primer cas es tracta dels vasos representats en les figures 12.1 i 2, 13.2 i 3, 14.2 i 4; en el segon en les figures 13.1 i 14.1 i 3).

També hi ha un fragment d'un bol hemisfèric quasi complet, però sense vora, amb les superfícies interior i exterior d'acabat groller, cuit a foc reductor, que conté un desgreixant format per grans irregulars de quars, feldespat i mica. La seva amplada màxima aproximada és de 9 cm i el gruix de les parets és de 5,8 mm.

Es localitzà també el fragment d'un vas amb la vora exvasada i cinc fragments de vores de parets rectes i llavi lleugerament aprimat. A més a més, han aparegut un fragment ceràmic amb nansa de cinta de 2 cm d'amplada i un fragment d'una altra nansa de 3,5 cm d'amplada.

Els objectes d'ornamentació

Assimilables a aquesta categoria, trobem vuit grans d'enfilall elaborats sobre matèries primeres diferents, nou penjolls realitzats sobre matèria dura animal, un cargol marí i una petxina.

Dels vuit grans d'enfilall recollits al cau d'en Calvet, cinc són de pedra dura amb diferents coloracions de verd. Les anàlisis de grans

d'enfilall semblants d'altres jaciments han donat a conèixer que són fets sobre diferents minerals: variscita, turquesa..., (VILLALBA i altres 1986, p. 51). En el nostre cas no disposem de les anàlisis pertinents per saber amb quin mineral han estat fets.

Dos dels grans d'enfilall d'aquest material tenen forma discoïdal i un diàmetre de 10 mm aproximadament. Un altre té forma allargassada i plana i fa 13 mm de llargada. Un altre té una forma quasi rectangular, fa uns 10 mm de llargada i presenta una perforació i, al costat, una altra que no es va acabar. Per últim, el gra d'enfilall de 5 mm de diàmetre i perforació descentrada també és de color verd, però està recobert amb una concreció blanca (figs. 15.10-11-12-13 i 17).

Dos grans d'enfilall, de 9,5 i 9 mm de diàmetre, són de pedra blanca, calcària (figs. 15, 14 i 16). I encara hi ha un gra d'enfilall d'os de 10 mm de diàmetre (fig. 15.15).

Formant part de l'aixovar funerari del cau d'en Calvet, han aparegut també nou penjolls fets amb matèria dura animal. Set d'aquests penjolls tenen una forma rectangular i l'extrem oposat a la perforació agusat, mentre els altres dos penjolls tenen una forma ovalada i l'extrem oposat a la perforació engruixit. En un cas és evident que la matèria primera emprada era una ostra –ostrea– (fig. 15.9), mentre que en la resta dels casos les successives modificacions a les quals ha estat sotmesa la matèria primera fins assolir la forma definitiva impedeixen concretar de quina matèria dura animal es tracta –os, banya, dent– (fig. 15.3 al 8).

El procés d'elaboració d'aquests penjolls passa per l'aplanament per abrasió d'una de les cares i l'aplanament per extracció mitjançant un raspador en l'altra –és el cas dels penjolls numerats entre l'1 i el 7 de la figura 15–, o per aplanament per abrasió de les dues cares –en el cas dels penjolls 8 i 9 de la figura 15–.

Tots els forats dels penjolls són perfectament circulars o bicònics, cosa que denota que han estat fets mitjançant una perforació circular contínua. En la perforació del penjoll núm. 4 s'han localitzat estries sense intersecció, perfectament concèntriques, que són un clar indicador d'una perforació feta amb trepant, circular i contínua. En el cas del penjoll núm. 8 es tracta d'una perforació directa deguda a la preparació, però acabada i regularitzada amb un altre mitjà –perforador?–. En la seva part superior hi ha dos solcs que podrien ser interpretats com un desgast, però que més probablement es deuen a un treball de pressió per acabar d'escatar el material que restava després del treball de preparació per acabar la perforació.

L'absència de desgast és una altra característica important d'aquestes peces, que permet suposar que no havien estat emprades i que van ser fetes exclusivament per formar part de l'aixovar del mort o dels morts.

S'ha localitzat també un *Dentalium*, escafòpode –cargol marí– que per la seva forma cilíndrica fou usat com a gra d'enfilall durant la prehistòria i apareix normalment en els conjunts funeraris (fig. 15.18), i una petxina, sense perforació, del gènere *Cerastoderma sp.* (fig, 15.22).

Els instruments

Formant part del conjunt funerari del cau d'en Calvet, s'han trobat els estris següents relacionats amb diverses activitats de la vida quotidiana:

–Una punta de fletxa de sílex gris amb aletes i peduncle, que presenta un retoc pla i invasor per les dues cares i està fragmentada per la punta, pel peduncle i pels extrems de les aletes. Fa 15 mm de llarg i 15 mm d'ample i té un gruix de 4 mm (fig. 15.19).

–Tres eines de sílex, que tradicionalment haurien estat descrites com a ganivets (figs. 16, 17 i 18). En aquest mateix treball Assumpta Vila fa l'estudi morfològic i funcional per esbrinar l'ús que tingueren (fig. 19)

–Dos punxons d'os (figs. 15.20 i 21). Un d'ells està elaborat sobre un fragment distal de punxó sobre tíbia de conill flexionada. En la seva fabricació va ser agusat per poliment amb un abrasiu, probablement gres –per les estries curtes i encreuades que presenta–. L'altre punxó, del qual només ens ha arribat la part distal, està fabricat sobre una diàfasi d'os llarg –metàpode d'òvid?–, que va ser afilada per abrasió.

Paral·lels i cronologia

Com ja hem vist, l'aixovar funerari procedent del cau d'en Calvet està format per un mínim d'onze vasos, de mida petita i mitjana, els diàmetres i les alçades dels quals no sobrepassen els 15 cm. Aquests vasos presenten les superfícies llises amb un acabat acurat. Un dels vasos porta aplicat un mugró semicircular i un altre un de cònic (en els dos casos desconeixem el nombre total de mugrons aplicats).

Les formes ceràmiques que apareixen són un vas cilíndric de fons convex, dues tasses carenades, cinc bols hemisfèrics, un bol subesfèric, un vas globular amb vora lleugerament exvasada i fragments d'un altre del mateix tipus (figs. 12, 13 i 14).

Acompanyant aquestes formes ceràmiques, trobem nou penjolls amb l'extrem oposat a la perforació engruixit o agusat, vuit grans d'enfilall, un Dentalium i una petxina, dos punxons d'os, tres eines lítiques i una sageta de sílex. (fig.15).

L'aixovar del cau d'en Calvet presenta afinitats amb els aixovars funeraris procedents de les altres cavitats sepulcrals del massís del Montgrí: penjolls amb l'extrem oposat a la perforació engruixit apareixen també al cau del Duc d'Ullà i al cau de l'Olivar d'en Margall (TOLEDO 1990, p. 355-356), ganivets, al cau dels Ossos (PERICOT 1939), sageta de sílex amb aletes i peduncle, al cau de les Dents (TOLEDO 1981).

El cau del Duc d'Ullà i el cau dels Ossos probablement foren utilitzats puntualment en el mateix període que el cau d'en Calvet, mentre que els materials apareguts al tossal Gros, al cau de les Dents i al cau de l'Olivar d'en Maragall indiquen períodes d'utilització més amplis, que s'allarguen durant l'edat del bronze.

En l'àmbit de les comarques gironines s'han localitzat conjunts funeraris semblants al del cau d'en Calvet al cau Coniller, a Espolla, on també apareix un bol amb mugrons (2 o més?), un vas amb dobles mugrons i dos vasos llisos amb un lleuger perfil en S. D'altres procedeixen del grup de cavitats situades a les Escaules –cova del Castell, Cavorca III i la Caula II–, a Boadella, en les quals apareixen bols llisos o amb mugrons i tasses amb carena baixa, acompanyats de sagetes amb aletes i peduncle, Dentalium, grans d'enfilall de calcària, ganivets o làmines de sílex (TOLEDO 1990, p. 48-49, 57-60, 63-66, 67-68).

Igualment s'assembla a l'aixovar de la cova del mas Asols de Sant Feliu de Guíxols, on aparegueren també un bol amb mugronet i un vas amb vora lleugerament exvasada i nansa, i un cisell sobre os (ESTEVA 1976), i a l'aixovar de la cova del Cadavre, a Montagut, on hi ha vasos hemisfèrics amb mugronets i vasos llisos de parets rectes i penjolls amb la mateixa forma que els del cau d'en Calvet (TOLEDO 1990, P 208-211).

La cronologia atribuïda a totes aquestes cavitats es troba en el neolitic final –calcolític– (PONS i TARRÚS 1987, TARRÚS i CHINCHILLA 1985, TOLEDO 1990).

També podem trobar paral·lels entre les formes ceràmiques i altres objectes del cau d'en Calvet i els conjunts de materials procedents de les coves sepulcrals de Serinyà i Martís, les quals solen presentar llargues seqüències d'utilització que van des del neolític fins al bronze final. Però, en general, també es troben estratigrafies alterades, la qual cosa dificulta l'atribució exacta dels materials a un moment concret. Per a la ceràmica, són especialment semblants els conjunts del cau del Roure, de la cova de l'Arbreda, del reclau Viver i de les Encantades –en aquest últim es localitzaren penjolls com els del cau d'en Calvet, però sobre pedra (TARRÚS 1986, p.5; TOLEDO 1990, p. 243-252, 279-280).

En l'aixovar de la cova del pasteral, a la Cellera de Ter, aparegueren també penjolls del mateix tipus dels del cau d'en Calvet, així com Dentalium, Cardium (Cerastoderma sp.), grans d'enfilall i bols hemisfèrics amb una utilització atribuïble al període neolític final –calcolític (BOSCH 1986, p. 40). A la Cova 120, a Sales de Llierca, amb una utilització sepulcral que s'inicia en el neolític final i es perllonga durant el bronze antic (AGUSTÍ i altres 1987), es troben també sagetes, punxons o Dentalium i algun vas semblants als del cau d'en Calvet.

Fins aquí, tots els jaciments comparables al del cau d'en Calvet que hem esmentat fan referència a aixovars funeraris localitzats en cavitats sepulcrals. La comparació amb materials procedents de sepulcres megalítics té l'inconvenient que coneixem pocs aixovars complets procedents d'aquests monuments ja que el seu interior va ser buidat en temps antics.

En els diversos reculls sobre megàlits catalans es destaca la presència de vasos ceràmics llisos, entre els quals el més corrent és el bol hemisfèric, i la tendència dels ganivets i punxons d'os a desaparèixer dels aixovars més tardans. Mentre que els grans d'enfilall de diversos materials i les sagetes amb aletes i peduncle són corrents en els sepulcres megalítics de l'edat dels metalls (SERRA VILARÓ 1927, PERICOT 1950, p. 61 i ss).

No coneixem penjolls com els del cau d'en Calvet procedents de megàlits catalans. En canvi, al sud de França està documentada la mateixa forma en sepulcres col·lectius del neolític final en endavant (AMBERT i BARGE 1982).

L'estudi dels materials arqueològics del cau d'en Calvet ens permet situar-lo en un moment antic, per al qual s'ha establert una cronologia convencional entre el 2500 i el 1800 a.C., anomenat neolític final –calcolític.

A l'hora d'atribuir-li aquesta cronologia, tenim en compte la presència d'elements de tradició antiga, els quals apareixen ja en els sepulcres individuals del període anterior, el neolític mitjà, com són els ganivets de sílex, els punxons d'os, els grans d'enfilall de pedra verda i els penjolls amb l'extrem oposat a la perforació engruixit o agusat. També valorem el fet que algunes de les formes ceràmiques que apareixen al cau d'en Calvet puguin aparèixer en conjunts del neolític final, tipus Veraza, amb les seves formes característiques acompanyades de pastilles repujades, mugrons dobles i cordons llisos múltiples (MARTÍN 1980).

Considerem que ara per ara no és possible interpretar l'absència de ceràmiques campaniformes i objectes de metall, aquests últims sempre escassos en els aixovars dels nostres sepulcres, com a indicadors d'una utilització del cau d'en Calvet anterior al 2200 a.C., data acceptada per a la introducció d'aquest tipus de ceràmiques i dels primers objectes de metall.

Pensem que en aquests moments no és possible definir amb certesa si el grup humà que utilitzava el cau d'en Calvet com a sepulcre coneixia l'existència de la metal·lúrgia.

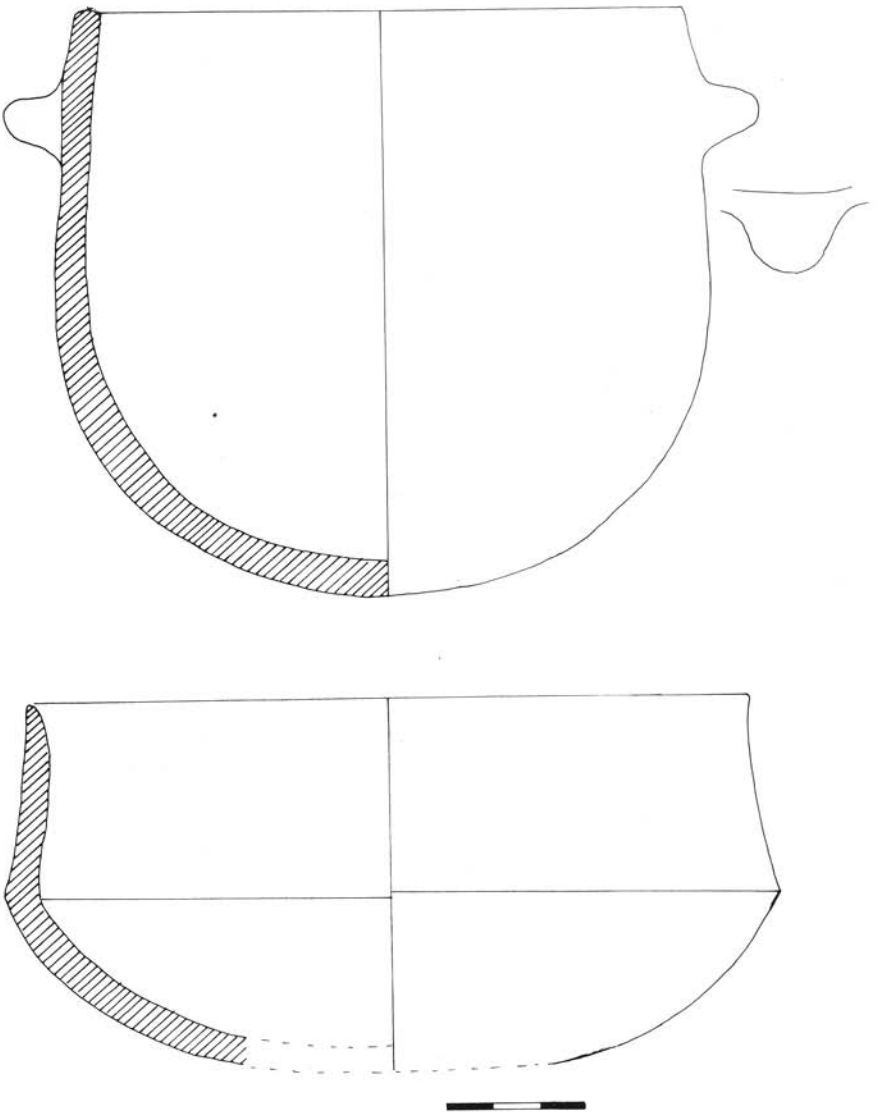
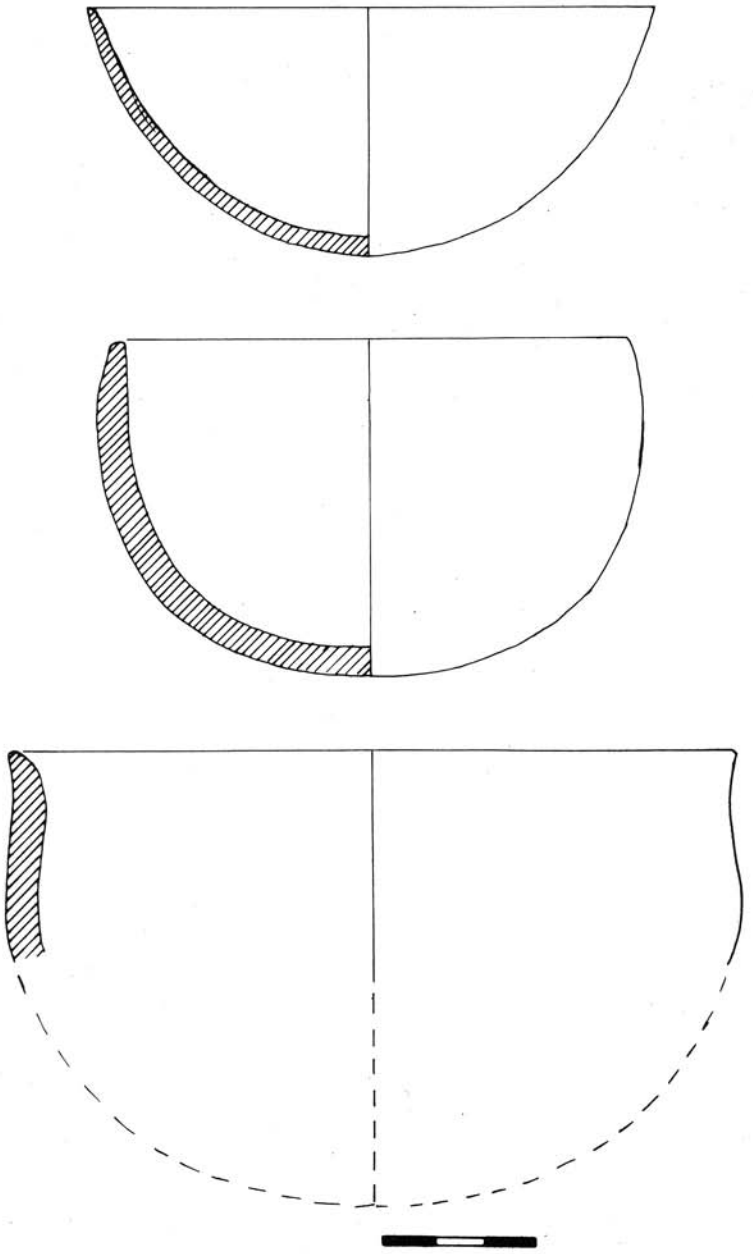

Fig. 12.- Aixovar trobat al cau d'en Calvet. Dibuix del CIAG.

Fig, 13.- Aixovar ceràmic. Dibuix A. Toledo.

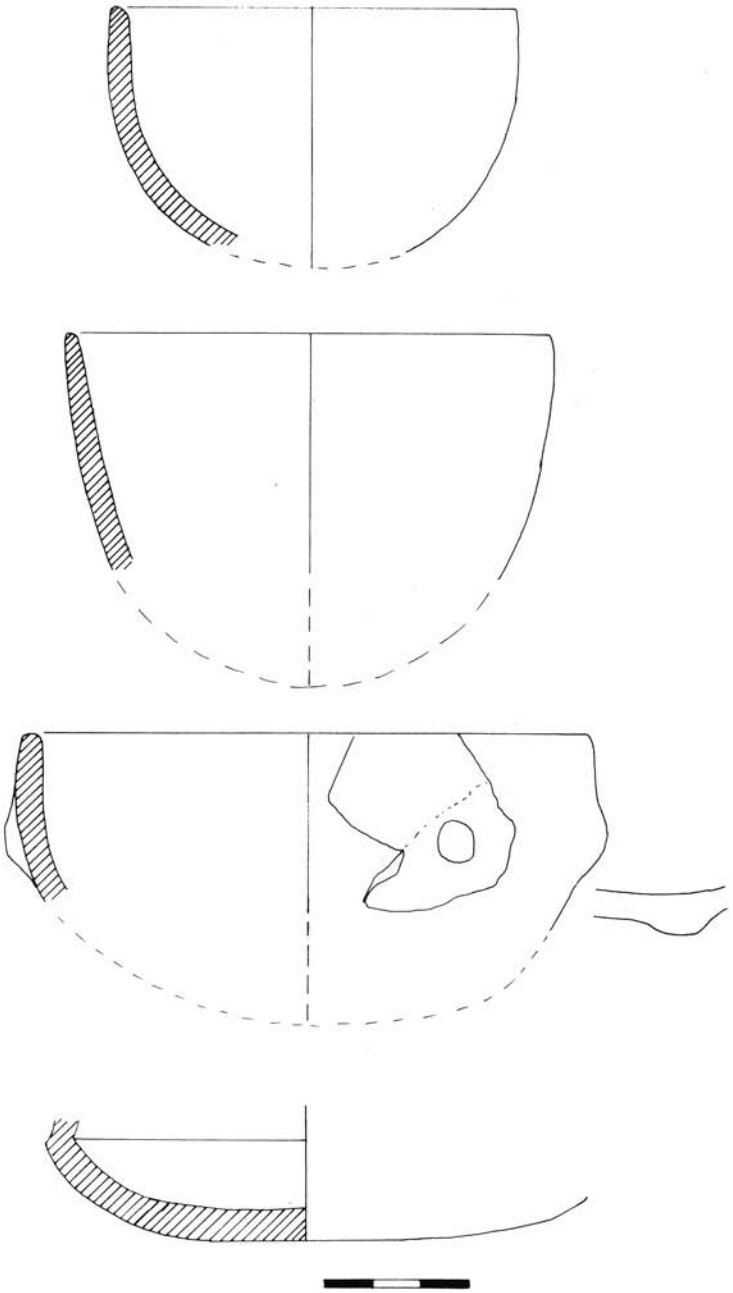

Fig. 14.- Aixovar ceràmic. Dibuix A. Toledo.

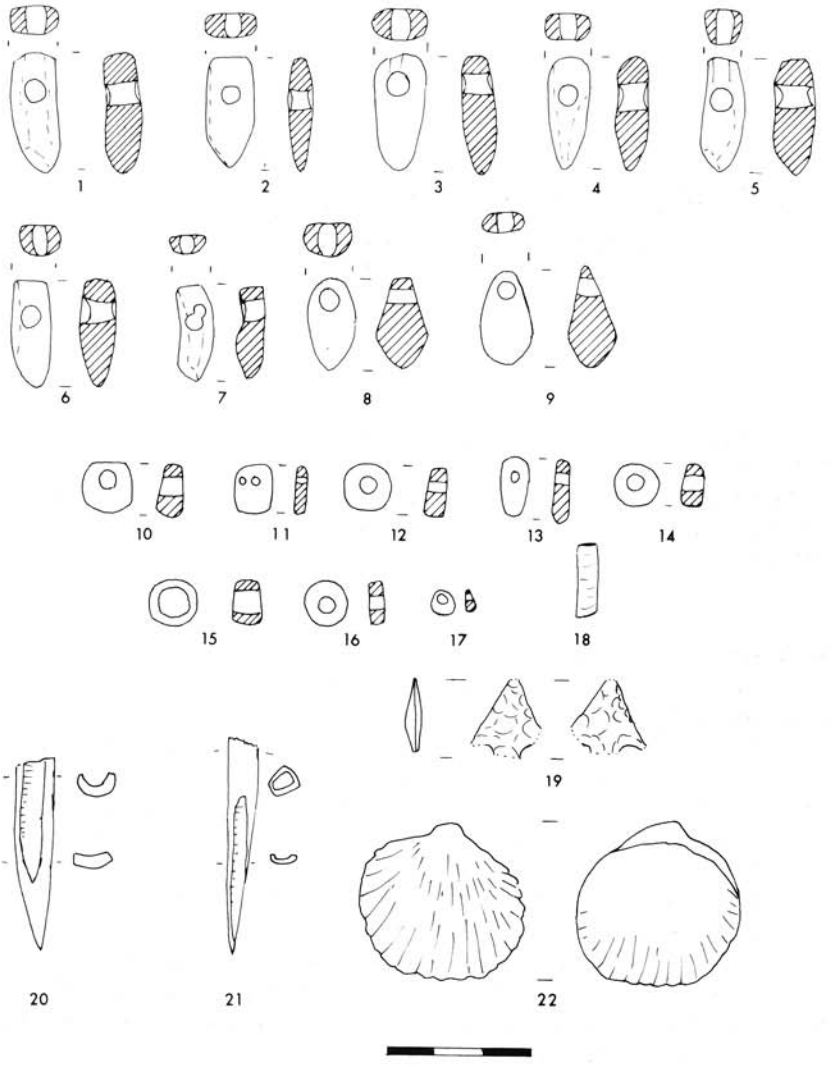

Fig. 15.- Peces de collaret. Dibuix del CIAG.